

Kozłowski, Jan / Nawarecka, Anna / Kinowska, Małgorzata

Zebrania naukowe Zakładu Historii Nauk Społecznych IHNOiT

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 27/2, 517-520

1982

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

impresą był — wspomniany na wstępie — J XVI Międzynarodowy Kongres Historii Nauki w Bukareszcie, w którym uczestniczyło 15 pracowników Instytutu. Szczupłość delegacji polskiej zaważyła zapewne na wynikach wyborów do nowych władz Sekcji Historii Międzynarodowej Unii Historii i Filozofii Nauki, do których nie powołano żadnego z uczonych polskich. Kilku nowych członków — Polaków weszło natomiast do Komitetów i Komisji MUHFN; z naszego Instytutu powołano: dra B. Orłowskiego na członka Zarządu Komitetu Międzynarodowej Współpracy w Zakresie Historii Techniki (ICOHTEC) oraz prof. J. Miąso i doc. I. Stasiewicz-Jasiukową (wybrana zaocznie na wniosek delegacji czeskiej) na członków Komisji ds Nauczania Historii Nauki.

Z innych imprez, na które Instytut delegował swoich przedstawicieli, byłyby do wymienienia: Międzynarodowy Kongres Historii Farmacji — zorganizowany w Budapeszcie (dr hab. B. Kuźnicka); Sympozjum archeoastronomiczne Międzynarodowej Unii Astronomicznej w Oxfordzie (prof. J. Dobrzycki); Międzynarodowa Konferencja Historyków Oświaty w Sévres k/Paryża (prof. J. Miąso) oraz Międzynarodowy Kongres Historii Nauki i Techniki Islamskiej w Stambule (dr B. Orłowski). Odnotować też należy, iż w obchodach jubileuszu Instytutu im. Karola Sudhoffa w Lipsku uczestniczyli w charakterze gości tej placówki prof. J. Miąso i doc. Irena Stasiewicz-Jasiukowa.

Joanna Jarzęcka
(Warszawa)

UROCZYSTE SPOTKANIE KOMITETU REDAKCYJNEGO „KWARTALNIKA HISTORII
NAUKI I TECHNIKI” Z PROFESOR WILHELMINĄ IWANOWSKĄ

12 października 1981 r. w Muzeum Ziemi, mieszczącym się w dawnej willi Bohdana Pniewskiego, odbyło się spotkanie z okazji opublikowania na łamach „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” (nr 2/1981) autobiografii naukowej Wilhelminy Iwanowskiej. „Pod wysokim protektoratem plejad październikowych” (jak brzmiał tekst zaproszenia, nawiązujący zarówno do odczytanego tego wieczoru cyklu wierszy Jarosława Iwaszkiewicza, jak i do terminu spotkania oraz profesji naukowej W. Iwankowskiej) okolicznościowe przemówienia wygłosili: redaktor naczelny „Kwartalnika” — Irena Stasiewicz-Jasiukowa oraz członkowie Kolegium — Krzysztof Jakubowski oraz Jerzy Dobrzycki. W drugiej części wieczoru Aleksander Bardini — na tle muzyki Karola Szymanowskiego (*Metopy: Wyspa Syren, Kalipso, Nauzykaa*) — recytował „astronomiczne” fragmenty *Dziadów* i *Pana Tadeusza*, a także wspomniane *Plejady październikowe* Jarosława Iwaszkiewicza.

Uroczystość zakończyła wypowiedź Profesor Iwanowskiej, która w obrazowy sposób mówiła o terażniejszości i przyszłości Wszechświata.

Jan Kozłowski
(Warszawa)

ZEBRANIA NAUKOWE ZAKŁADU HISTORII NAUK SPOŁECZNYCH IHNOiT

1

23 X 1981 r. odbyło się zebranie Zakładu Historii Nauk Społecznych, na którym prof. Waldemar Voisé odczytał tekst swojego eseju pt. *Po co podróżować z Gulliverem*. Esej ten — który ukazał się w zeszłym numerze „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” — jest próbą nowego spojrzenia na dzieło Jonathana Swifta, próbą odmienną od interpretacji prof. B. Suchodolskiego, znanej z jego szkicu

zamieszczonego w książce pt. *Rozwój nowożytnej filozofii człowieka*. Następnie prof. Waldemar Voisé omówił sprawy organizacji w roku 1984 sesji naukowej w Białymstoku, związanej z 200-leciem opublikowania w Supraślu polskiego przekładu *Podróży Gulliwera*. W myśl planu prelegenta uczestnicy sesji mieliby się zająć pięcioma tematami, z których niektóre nawiązywałyby do powieści J. Swifta, a inne dotyczyłyby się z Supreślem i jego okolicami. Zebrani zastanawialiby się, jakie miasto bardziej sprzyja człowiekowi — duże czy małe, a ponadto zajęliby się zagadnieniem utopii i prób ich realizacji, problemem współistnienia różnych religii, kwestią cenzurowania dzieł J. Swifta oraz twórczością J. Grandville'a (ilustratora *Podróży Gulliwera*).

Po wystąpieniu W. Voisé rozwinęła się żywa dyskusja. Prof. Libera wysunął kwestię, czy wnikliwa analiza twórczości Swifta oraz przemyślenie jego miejsca w kulturze europejskiego Oświecenia nie podważyłyby utartego sądu, charakteryzującego tę epokę jako racjonalistyczną, hedonistyczną, optymistyczną, powierzchowną. Zdaniem dyskutanta „le siecle d es Lumières” powinno się rozpatrywać nie jako okres, w którym dominowały pewne przewodnie idee, ale w perspektywie jego ideowych i światopoglądowych sprzeczności. Następnie Z. Libera podjął kwestię, czy istniało „katolickie Oświecenie”, a także zajął się problemem stosunków oświeconych do wiedzy historycznej. Według I. Stasiewicz-Jasiukowej *Podróże Gulliwera* powinno się traktować jako dzieło ponadhistoryczne, o wymowie uniwersalnej, mimo że w dziejach recepcji tego utworu można odnotować wiele różnych prób jego wykorzystania (poprzez przeróbki lub nawiązania w innych dziełach literackich) jako środka umiejscowionej czasowo krytyki społecznej. I. Stasiewicz-Jasiukowa polemizowała też z opinią W. Voisé, twierdzącego, że interpretacja *Podróży Gulliwera* — dokonana przez B. Suchodolskiego — jest tradycyjna, gdyż odpowiada na pytanie *dłaczego* Gulliwer podróżował, a nie *po co* podróżował? Następnie zebrani podjęli problem przedstawienia zwierząt w *Podróżach Gulliwera*. Doc. K. Targosz zwróciła uwagę, że o ile ludy pierwotne — mając poczucie niższości i respektu wobec zwierząt — spoglądały na nie od strony tych cech, pod względem których przewyższały one człowieka (szybkość, zdolność lotu, pływania pod wodą), o tyle społeczeństwa nowożytne przyjęły wobec zwierząt postawę wyższości i wyniosłości. W swoim stosunku do koni (wyrażonym w *Podróżach Gulliwera*) Swift nawiązuje więc do pierwotnych wyobrażeń, sprzecznych z poglądami jego epoki. Przypominając zastosowaną w *Podróżach Gulliwera* metodę przedstawiania zjawisk w pomniejszeniu i w powiększeniu, doc. W. M. Grabski podkreślił, że siedemnastowieczna rewolucja naukowa wpłynęła na zmianę całokształtu pojęć ludzi okresu Baroku i Oświecenia. Jej oddziaływanie można odkrywać m.in. w ekonomii i publicystyce (wpływ organicznego widzenia zjawisk przyrodniczych na *Anatomię Rzeczypospolitej* S. Garczyńskiego) oraz w powieściach (wpływ mikroskopu i teleskopu na chywy literackie J. Swifta).

Zebrani zastanawiali się też nad programem sesji białostockiej. Zgłaszano różne projekty i propozycje: M. Cubrzyńska radziła zająć się podczas sesji historią Supraśla (ze szczególnym uwzględnieniem klasztoru bazylińskiego), mgr H. Oldytowski — dziejami oficyny klasztornej, a dr R. Ergetowski — kolejnymi polskimi edycjami *Podróży Gulliwera*. Doc. W. M. Grabski wysunął propozycję, by osią organizującą całokształt problematyki sesji była formuła, że *Podróże Gulliwera* to dzieło, które należy badać całościowo, bez ograniczenia się tylko do jego treści; badania te powinny skupiać się wokół następujących kwestii: w jaki sposób *Podróże Gulliwera* wpłynęły na nowe koncepcje książki, na zdobnictwo książki, na sztukę edytorską i zasady przekładu, na zasady wydawnicze oraz rozwój eseistyki.

Jan Kozłowski
(Warszawa)

2

W dniu 13.XI.81 odbyło się zebranie Zakładu Historii Nauk Społecznych, na którym referat wygłosił dr Jerzy Różewicz. Temat brzmiał: *W kręgu słowianofilów: Wacław Maciejowski, Piotr Dubrowski, Dionizy Zubrzycki*. Referat stanowił część większej całości, która ma być poświęcona kontaktom Polaków z Cesarską Akademią Nauk w Petersburgu. Oparty został przede wszystkim na materiałach źródłowych — jak: korespondencje uczonych, protokoły posiedzeń Akademii w Petersburgu oraz innych instytucji. Materiały te dostępne są głównie w archiwach radzieckich. W referacie omówiono kontakty Maciejowskiego i Dubrowskiego z nauką rosyjską — głównie w okresie paskiewiczowskim (między powstaniami listopadowym a styczniowym).

Referent przypomniał m. innymi dzieje „Jutrzenki” — czasopisma wydawanego w Warszawie z inicjatywy Dubrowskiego, który przejęty ideą słowianofilstwa usiłował szerzyć ją na łamach periodyku. Idea „Jutrzenki” generalnie nie została jednak zrozumiana i niejednokrotnie na terenach polskich bojkotowano to pismo.

Po referacie odbyła się ożywiona dyskusja, w której kolejno wypowiedzieli się między innymi: prof. Juliusz Bardach, dr Ryszard Ergetowski, doc. Zbigniew Wójcik, doc. Irena Stasiewicz-Jasiukowa, dr Eugeniusz Tomaszewski.

Dyskusja skoncentrowała się na sprawach świadomości narodowej niektórych uczonych piszących po polsku, a będących narodowości ukraińskiej (prof. Bardach); na stosunku współczesnych Maciejowskiemu do władz carskich (prof. Bardach, dr Ergetowski) oraz pozycji Maciejowskiego we współczesnej mu nauce europejskiej, przy czym, według dra Ergetowskiego, chociaż obszerny dorobek Maciejowskiego odbiegał poziomem od dorobku uczonych historyków niemieckich, niemniej jednak niezaprzeczoną zasługą Maciejowskiego było zastosowanie po raz pierwszy na tak szeroką skalę metody porównawczej w badaniach dziejów praw słowiańskich. Pytania szczegółowe w dyskusji dotyczyły materiałów, na jakich oparty został referat (między innymi doc. Stasiewicz-Jasiukowa). W dyskusji uznano, że poruszona przez J. Różewicza problematyka warta jest opublikowania.

Anna Nawarecka
(Warszawa)

3

Na posiedzeniu w dniu 26.II.1982 r. dr Jan Kozłowski wygłosił referat na temat opozycji wobec Biblioteki Załuskich w czasach wczesnego Oświecenia. Przedmiotem rozważań referenta były przeszkody, jakie stwarzano Załuskim w przekazaniu ich księgozbioru społeczeństwu. Inicjatywa braci Załuskich spotykała się z nieufnością mas szlacheckich, płynącą z atmosfery ksenofobii i nietolerancji. Podejrzenia o herezję i ambicjonalne rozgrywki potęgowały trudności z otwarciem Biblioteki, stawały szczególnie wymagania w stosunku do kandydata na jej prefekta. Analizując przeszkody, stawiane Załuskim, referent dochodzi do wniosku, że mogły one być w istocie skierowane nie tylko przeciwko Bibliotece, ile przeciwko samemu jej fundatorom. Będąc w latach 1733—1735 posłem Stanisława Leszczyńskiego w Rzymie, Józef Załuski ostro atakował Augusta III, co przysporzyło mu wiele wrogów zarówno w osobie samego króla, jak i w ludziach z jego obozu. Rzymska działalność wielkiego bibliofila rzutowała na jego awans po powrocie z Lotaryngii w roku 1742. Wrogów miał także współtwórca Książnicy warszawskiej — Andrzej Stanisław Załuski i wśród jego przeciwników należało by — zdaniem referenta — szukać osób, które szkodziły Bibliotece. Wrogowie Andrzeja

Stanisława rekrutowali się zarówno z przeciwników Familii, której biskup krakowski był stronnikiem, jak i z grona osób zwalczających nowe kierunki filozoficzne i oświatowe. Andrzej Stanisław był zwolennikiem i propagatorem tych ostatnich. Popierał sprawę założenia Collegium Nobilium przez leatynów i pijarów, opiekował się zdolnymi adeptami filozofii *recentiorum*. Miał więc Andrzej Załuski wrogów jako działacz z obozu Czartoryskich i jako zwolennik odnowy w nauce i oświacie.

Fakt, że dwukrotnie odraczano inaugurację Biblioteki oraz ostatecznie zrezygnowano z uroczystego jej otwarcia, związany jest nie tylko z trudnościami, jakie stwarzał braciom obóz zachowawczy, ale także z nieporozumieniami pomiędzy samymi założycielami fundacji. Braci Załuskich dzielił zawzięty opór o to, który z nich posiada większe prawo do rozstrzygania o sprawach fundacji. Józef Załuski rozwinął ożywioną akcję, aby przekonać współczesnych, że jest jedynym twórcą Biblioteki. Można sądzić, że pewne działania przeciwników fundacji mogły służyć referendarzowi za pretekst do uniknięcia uroczystości inauguracyjnej, która miała podnosić zasługi jego brata.

*
*
*

W dyskusji wzięli udział kolejno: mgr A. Matuszewski, doc. I. Łossowska, doc. I. Stasiewicz-Jasiukowa, dr R. Ergetowski, dr R. Różewicz, prof. W. Voisé, mgr M. Kinowska, mgr J. Jarzęcka i doc. K. Targosz.

Dyskusja skupiła się wokół przedstawionych przez referenta trudności związanych z otwarciem Biblioteki. Uczestnicy zebrania podnosili różnorodne pochodzenie niechęci do Biblioteki — począwszy od spraw ogólnych, o charakterze politycznym — poprzez nietolerancję i ksenofobię — aż do osobistych niechęci i animozji. Dr J. Różewicz podkreślił, że brak dokumentu rozstrzygającego jednoznacznie sprawę inauguracji Biblioteki czyni rozważania na ten temat domysłami i hipotezami. Przypomniął zebranych, że każda wielka inicjatywa społeczna w wieku XIX spotykała się z zaciekłym oporem. Biblioteka Załuskich, choć wcześniejsza o stulecie nie było pod tym względem wyjątkiem. W tym miejscu przypomniano ostrą opozycję kręgów zachowawczych wobec pijarskiego Collegium Nobilium i KEN. Wątek ten podchwycił prof. Voisé, który zwrócił uwagę na fakt, iż niechęć społeczeństwa polskiego wobec nowości sięga wieku XV. Ta swego rodzaju „ciągłość tradycji” — wyrażająca się w konserwatyzmie części społeczeństwa, ksenofobii i nietolerancji — da się obserwować w każdej epoce historycznej.

Na koniec zabrał głos referent stwierdzając, że zjawiska, które pozostawiły po sobie nikłe albo tylko pośrednie źródła, są trudne do zbadania, ale szczególnie ciekawe. Do takich właśnie należy sprawa otwarcia Biblioteki Załuskich.

Małgorzata Kinowska
(Warszawa)

POSIEDZENIE ZAKŁADU HISTORII ORGANIZACJI NAUKI IHNOiT

W dniu 20 listopada 1981 r. odbyło się zebranie, na którym dr Halina Horowska przedstawiła referat p.t. *Dzieje Konkursu im. Lindego w latach 1876—1885*. Referat ten jest fragmentem większej pracy, mającej na celu ukazanie znaczenia tego Konkursu w nauce, w tym wypadku stymulującego badania nad językiem polskim, co miało niezwykle doniosłe znaczenie w warunkach rozbiorów. Przedstawiony fragment omawia pierwszy okres funkcjonowania fundacji Konkursu im. Lindego, kładąc główny nacisk na opis przebiegu poszczególnych konkursów